DESPRE CELȚI LA DUNĂREA DE JOS

Alexandru Barnea

1. Plecând de la cunoaşterea şi interpretarea surselor literare şi de la unele indicii arheologice, Vasile Pârvan punea pentru prima dată mai clar problema prezenței celților în mediul Latène getic. Era convins de pătrunderea acestora în regiune cândva în jurul anilor 300-250 a.Chr. Concluzia i se datora, în urma acumulării la nivelul cunoaşterii de atunci, a rezultatelor cercetărilor arheologice din Câmpia Română. Acestea confirmau, măcar în parte, sursele literare antice bine cunoscute autorului[1].

Vom aminti ceva mai la vale contribuția remarcabilă la problema discutată aici, într-un studiu epigrafic, lingvistic şi istoric amplu al lui Scarlat Lambrino, eminent succesor al lui Vasile Pârvan la Histria, la Şcoala Română din Roma şi nu numai acolo[2].

Cu 34 de ani mai târziu după Pârvan, într-un studiu de înaltă ținută şi, din păcate, complet ignorat de arheologii şi istoricii domeniului ca şi cel de mai sus, eminentul clasicist care a fost Adelina Piatkovski îşi încheia demersul cu aceste cuvinte: „În consecință, invazia celtă în Balcani echivalează cu sfârşitul influenței macedonene în regiunea Dunării româneşti şi a cetăților pontice din țara noastră şi Bulgaria”[3].

Ulterior şi printre alții, Dumitru Berciu, urmându-l pe Vasile Pârvan, data începutul prezenței celtice la Dunărea de Jos în jurul anului 280 a.Chr. Mai exact şi potrivit unui studiu din 1955 al lui Gheorghi Mihailov[4], acelaşi autor se oprea la anul 279 a.Chr.[5]. Dionisie M. Pippidi considera de asemenea, ca şi Adelina Piatkovski în 1960, încheierea aceleiaşi dominații către sfârşitul secolului al III-lea a.Chr.[6]. Totuşi, acelaşi autor se îndoia de o prezență sau dominație celtică incluzând teritoriul Dobrogei de astăzi[7].

Ulterior, această chestiune se regăseşte şi în cea mai importantă operă a lui Vadimir Gheorghiev, anume cea din 1977 privind tracii şi limba lor. Acolo, către finele volumului rămas de referință, problema care ne preocupă aici continua să rămână printre chestiunile importante de interes istoric încă de rezolvat: „invazia celtică din sec. III şi problema controversată a dominației celtice în Thracia (278-

---

[1] Pârvan, 1926, p. 299.
[2] Lambrino, 1948.
[3] Piatkovski, 1960, p. 198.
[4] Mihailov, 1955, p. 149-165.
[5] Berciu, în **DID**, I, p. 135 şi 167, n.38.
[6] **Ibidem**, p. 210.
[7] **Ibidem**, p. 224.

www.cimec.ro

218)”[8]. În acest caz, care nu e singular în literatura bulgară de specialitate, se poate observa, ca şi în cea românească (măsura diferă în favoarea celei din urmă), neglijarea sau trecerea sub tăcere a unor studii din perioada interbelică, ale căror concluzii (şi autori) nu conveneau la nivelul publicării oficiale.

În urma unui studiu amplu şi remarcabil privind celţii din aria teritoriului României de astăzi[9] şi care, surprinzător, nu avea cunoştinţă de cel, e drept, mai puţin arheologic, al Adelinei Piatkovski mai sus citat, Vlad Zirra, de departe cel mai avizat arheolog în domeniu, nota rezumând mai târziu în vocea corespunzătoare din Enciclopedia Arheologiei şi Istoriei Vechi a României[10] „În Moldova centrală şi de N unele manifestări ale Latène-ului celtic sunt mai evidente, fără a atesta în mod cert o prezenţă a celţilor efectivă. Aceste indicii constau tot în obiecte de podoabă şi ceramică în câteva aşezări şi morminte izolate (Cucuteni-Băiceni, Glăvăneştii Vechi). Până la descoperiri mai grăitoare, aceste indicii sunt interpretate fie ca rezultatul unor importuri de la celţii din Transilvania sau S-V Poloniei, fie că se datoresc bastarnilor germanici, cu o cultură în parte de tip Latène (care pătrunseseră la sfârşitul sec. III a. Chr. în Moldova), în sfârşit, sau unor grupuri de celţi, în trecere spre câmpiile bogate ale Ucrainei. Ptolemeu pomeneşte mai multe localităţi cu nume celtic pe care le situează în Dobrogea septentrională şi în S. Basarabiei (*Noviodunum, Arrubium şi Aliobrix*) ” (a se vedea şi mai jos; n.n). Tot de la geograful alexandrin se ştie că undeva în S., între Prut şi Bug, se aflau triburile britogalilor (britolagilor), după nume fără îndoială de origine celtică. Într-un decret de la sfârşitul sec. III a.Chr. din Olbia, se vorbeşte de pericolul unei coaliţii celto-germanice care ameninţa cetatea. Toate aceste informaţii arată că şi părţile răsăritene ale României au fost între sec. III-II a.Chr. sub influenţa politică şi culturală a celţilor”.

Repertoriul comentat din 1971 al descoperirilor din Moldova cuprindea în realitate, potrivit aceluiaşi autor, un număr de 18 localităţi (în afara celor două numite mai sus), cu descoperiri specifice databile între secolele IV-II a.Chr.[11] Tot acolo, comentând un studiu al lui Constantin Preda privind emisiunile monetare şi triburile din Dacia, Vlad Zirra nu era de acord cu existenţa unor emisiuni monetare legate de prezenţa britogalilor (britolagilor) în sudul Moldovei şi Basarabiei[12].

2. În comunicări susţinute în 2008 şi 2009 la sesiuni ştiinţifice la Călăraşi şi Constanţa[13], precum şi la şedinţa lunară de comunicări a Societăţii de Studii Clasice din România din 13 octombrie 2009, autorul studiului de faţă a abordat această problemă a prezenţei celtice într-o manieră nouă faţă de ceea ce publicase el însuşi

[8] Gheorghiev, 1977, p. 270; traducerea noastră din limba bulgară; text reluat în rezumatul în limba franceză la p. 297.
[9] Zirra, 1971, p. 171-238.
[10] Idem, 1994, p. 276-277.
[11] Idem, 1971; nu le mai numim aici; ele se regăsesc împreună cu referinţele corespunzătoare între p. 229-233; studiul nu apare în bibliografia lui Falileyev, 2007.
[12] **Ibidem**, p. 233 şi n. 297.
[13] Prima deja publicată, Barnea, 2008, p. 171-175.

www.cimec.ro

anterior. Mai precis, ceea ce remarcasem deja în cazul aşezărilor gemene de pe un mal şi celălalt al Dunării[14], am încercat să reiau comparativ la toponimele celtice. Or, dintre acestea, unele marchează evident prezența la care ne referim şi acum. Vom nota aşadar mai jos cele mai clare dovezi ale acestei prezențe, demonstrabilă şi demonstrată prin toponimie şi chiar hidronimie.

Înainte de a trece la detalierea faptelor din acest domeniu, trebuie precizat un aspect istoric uneori neglijat chiar de către unii specialişti, mai ales din domeniul preistoriei. Iată, pe scurt, la ce ne referim. Romanii nu au schimbat (doar latinizat) decât foarte rar şi doar în cazuri speciale sau de fundări complet noi toponimele pe care le-au întâlnit în teritoriile supuse Republicii şi apoi Imperiului. Aşadar, acestea reflectă o istorie locală mult mai veche. Ele nu se largă, aşa cum am auzit de la unii cercetători, de etnia unor formațiuni militare aduse de romani care ar fi putut reboteza un sit sau altul. În cazul în discuție, potrivit afirmației după cât ştim încă nescrise a unui atare cercetător, toponimele celtice de la Dunărea de Jos ar fi reflexul prezenței unităților (precizăm: auxiliare, mai ales *alae*) de galli aduse în regiune. Una dintre acestea, la a cărei publicare corectă ne bucurăm să fi contribuit, se afla cantonată la Carsium (azi Hârşova), încă din a doua jumătate a secolului I p.Chr.[15] Cum se poate vedea, Carsium şi-a păstrat numele vechi.

3. În 1968, un adevărat gal (galez sau celt) din zilele noastre, Christian Guyonvarc'h, publica în România un studiu rămas până azi convingător cu privire la numele de *Durostorum*[16] (azi Silistra, Bulgaria). Plecând de la sursele antice care menționează acest nume, precum **Tabula Peutingeriana** VIII, 2, Ptolemeu III, 10, 5, **Itinerarium Antonini** 223, 4, **Notitia Dignitatum, Or.** 40, 26 şi 33 şi, mai târziu, Anonimul Ravennat IV, 7, autorul a depăşit prudența explicabilă pentru stadiul cunoaşterii din momentul redactării a lui Alfred Holder, cel mai important (de peste un secol) autor al unui *thesaurus* al limbii vechilor celți[17]. Guyonvarc'h traducea toponimul prin „fortăreața de pe dealul abrupt". Semnificația nu avea cum să-i fi scăpat lui Holder. Totuşi, surprins de a fi identificat un toponim cel mai probabil celtic în mediul considerat atunci ca predominant tracic, autorul a ezitat, intrebându-se dacă toponimul n-ar fi mai curînd de această origine. Pe de altă parte, un toponim atât de evident celtic de felul lui *Aliobrix* pe care îl vom comenta mai la vale, nu figura încă atunci în repertoriul său, nefiind încă intrat în circuitul de informații care-i era accesibil.

Plecând de la faptul demonstrat că *duro-* înseamnă „fortăreață" în celtica continentală, Guyonvarc'h a trecut la reanalizarea celei de a doua componente a toponimului, *-storo-n*, ducând demonstrația mai departe decât ilustrul său predecesor. A remarcat, între altele, că alternanța vocalică *e/o* deja atestată în celtică permite să se

[14] Idem, 1999, p. 485-486.
[15] Nicolae, 1991, p. 79-80.
[16] Guyonvarc'h, 1968, p. 201-208.
[17] Holder, 1896, II, p. 1386.

www.cimec.ro

dea aceeaşi semnificaţie radicalului *–storo-* cu aceea a paralelei sale *–stero-* cu variantele sale deja cunoscute încă de Holder. În urma unui studiu lingvistic mai lung şi erudit (cu exemple de la sanscrită la galeza modernă), autorul demonstra atunci clar semnificaţia celui de al doilea cuvânt cuprins în toponimul *Durostorum.* Acesta este mai aproape de sensul originar indo-european moştenit în câteva limbi de aceeaşi origine cu semnificaţia de „abrupt", „râpos", chiar dacă primul termen presupunea implicit o imagine asemănătoare.

Către finalul acestui studiu remarcabil, autorul era în măsură să ofere şi o soluţie cronologică, fapt cu atât mai important pentru discuţia de faţă. El observa formarea relativ recentă a acestui toponim, corespunzând „evoluţiei analitice a documentelor continentale târzii şi ale neo-celticului recent". Prin urmare, „*duro-n* şi *storo-n* prezintă o similitudine de sens care duce la repetiţie prin neînţelegere: aparent este un compus analitic şi pleonastic [...] în care cele două cuvinte au un sens foarte apropiat, primul fiind în poziţie de prefix pentru că cel de al doilea nu mai era înţeles[18]. Rămânând el însuşi tulburat de propria descoperire, autorul nu se mai întreba în final decât asupra datei şi nu asupra certitudinii prezenţei celţilor în regiune. Or, aceasta, potrivit înseşi aproximării date de el ceva mai sus, această datare s-ar limita mai larg între secolele IV-III a.Chr. şi sec. I d.Chr., adică până la primele prezenţe romane efective la Dunărea de Jos. Pe de altă parte, este surprinzător faptul că, fie şi ipotetic, autorul nu a făcut legătura cu numele tribului *coralli*–lor pe care-l discutase cu un an înainte tot în *Apulum*, e drept, necertificând mai mult decât Holder[19] atribuirea mai probabil celtică a numelui acelora.

4. La numai doi ani după demostraţia privind *Durostorum*, Nicolae Gostar adăuga o nouă descoperire la dosarul celtic. Plecând de la Ponticele lui Ovidius, I, 8, 13, autorul se întreba cine putea fi acel *Caspios Aigisos,* fondator al oraşului *Aegyssus*[20]. Acesta era văzut de către poetul exilat drept adevăratul *conditor* (întemeietor) al fortificaţiei, ultima înaintea Deltei Dunării. Urmându-l pe Ovidius în ideea originii antroponime a toponimului, autorul remarca imposibilitatea unei origini trace a acestuia. Găsea, dimpotrivă, prin analogii bine verificate, originea celtică, după o exemplară demonstraţie filologică. Iată concluzia lui Nicolae Gostar: „Numele personal *Caspios Aegisos*, aşa cum apare el în opera de exil a lui Ovidiu [...] poate fi numele unui conducător al celţilor stabiliţi, sub conducerea acestuia, în regiunea de la gurile Dunării"[21]. Dar, remarca acelaşi autor, *Aegyssus* nu era (cum dealtfel se ştie), singurul toponim celtic din regiune. Drept pentru care, urmându-i pe W.Tomaschek, V.Pârvan, R.Vulpe ş.a., N.Gostar reamintea aceeaşi origine pentru *Arrubium* (Măcin), *Noviodunum* (Isaccea) şi desigur, în faţa acestuia, *Aliobrix* (Orlovka, fost Cartal). Tot

[18] Guyonvarc'h, 1968, p.208.
[19] Idem, 1967, p. 119-122.
[20] Gostar, 1970, p. 113-121 (rămas necunoscut lui Falileyev, 2007, la care *Aegyssus* nici nu apare).
[21] **Ibidem**, p. 116.

www.cimec.ro

acolo, doar într-o notă, el adăuga *Durostorum*, din studiul nu de mult apărut şi citat mai sus, probabil la ultima corectură a propriului text.

5. Cu acestea, ne aflăm în situaţia de a reevalua existenţa şi importanţa acestor toponime, la care se adaugă şi altele (ca toponime, hidronime, etnonime). Seria lor începe (cel puţin, pentru că nu mergem acum în amontele Dunării de Jos) cu *Durostorum*, continuă cu *Vicus Vero[b]rittianus*, aproape de *Cius* (Gârliciu)[22], *Arrubium* (Măcin), *Noviodunum* (Isaccea) şi pandantul său *Aliobrix* (Orlovka, fost Cartal), *Aegyssus* (Tulcea). Se mai adaugă la listă hidronimul *Gabranus* (cel mai probabil pârâul Slava Rusă)[23], a cărui origine celtică a fost semnalată mai întâi de Scarlat Lambrino[24]. Tot el şi în acelaşi loc, deschidea problema originii identice a *Lai*-lor[25], în urma unei sugestii mai vechi, şi aceea cu analogii interesante, a lui Jérôme Carcopino, şi ea ignorată ulterior[26]. În sfârşit dar nu în cele din urmă, tot Scarlat Lambrino amintea în acelaşi comentariu generos că Alfred Holder (*op.cit*., s.v.) avea în repertoriu şi *Dinogetia* (Garvăn, jud. Tulcea), e drept, cu semnul întrebării[27]. În acest caz, s-ar adăuga aici încă o aşezare pereche de origine celtică la cea mai sus pomenită şi în ideea aşezărilor gemene despre care am scris anterior şi aici, ceva mai sus.

Acest repertoriu, la care nu mai adăugăm, pentru moment, şi alte consideraţii, inclusiv unele onomastice mai larg discutabile, arată mai clar o prezenţă celtică cu mai mult de două secole înaintea începutului dominaţiei romane în regiune. Argumentul logic şi istoric al menţinerii toponimelor de către romani l-am expus deja de la începutul acestor rânduri şi, cu rare excepţii, este general valabil pentru teritoriile cucerite de romani. Singurul exemplu contrar din Scythia Minor este dat de oraşul *Tropaeum Traiani* (Adamclisi), care trebuia să preia de la început numele prea important şi de prestigiu al monumentului triumfal ridicat în anul 109 în apropierea aşezării[28].

S-ar mai putea presupune, urmărind exemplele aşezărilor gemene de la Dunărea de Jos, dintre care singurul exemplu unanim certificat drept celtic este perechea

---

[22] Istoria mai lungă şi parţial eludată a acestui toponim este de reconstituit măcar pe scurt. A apărut pentru prima dată într-o inscripţie găsită la *Cius*. A fost publicată mai întâi de Tocilescu, 1891, p. 19, nr. 42 şi reluată desigur în **CIL** III, 12479. După ce Tocilescu remarcase originea celtică a numelui, Lambrino, 1948, p. 337 mergea mai departe, explicând-o prin cele două componente (*ver-* şi *britt-* , dintre care prima fusese deja observată de Tocilescu) şi avansând ipoteza bine justificată a numelui ca al unui urmaş al celţilor preromani din regiune. De notat că, în bibliografia românească, nimeni nu a mai folosit această informaţie şi lucrare până la noi. Reluarea inscripţiei în **ISM** V, 115 s-a făcut cu o nouă lectură a numelui (*vici Verg[o]/[b]rittiani*), datorată lui T. Zawadzki, 1965, dar anulată mai târziu prin revederea directă a epigrafei de către Falileyev şi Matei-Popescu, 2007, p. 323-326.

[23] **ISM** I, 67.2 şi 68.5 şi 6, unde şi bibliografia anterioară, fără Lambrino, 1948.

[24] Lambrino, 1948, p. 338.

[25] Identificabili epigrafic în **ISM** I, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 378.

[26] Carcopino, 1933, p.25, plecând de la Polybios, II, 17, 4 (*apud* Lambrino, 1948, p. 335, şi n. 1).

[27] Lambrino, 1948, p. 340. Falileyev, 2007, p. 11, aduce detalii în plus la această posibilitate, din bibliografia acumulată între timp.

[28] V. între altele şi cu bibliografia anterioară esenţială, Barnea, 2006, p. 411-415.

www.cimec.ro

Noviodunum - Aliobrix[29] , între care, prin analogie, cel din stânga va fi slujit de obicei drept cap de pod pentru fortificația de pe malul drept. Fapt care confirmă remarcabila descriere geopolitică diacronică a lui Vasile Pârvan: „Aşa avem a ne închipui şi ținutul băltos al Dunării: acolo nimeni nu era stăpân; dar îndată ce te afundai în câmpia munteană sau, mai ales, te urcai pe malul drept, dădeai de neamul stăpânitor: Geții. Aceştia aveau nevoie de malul drept, spre a priveghea balta şi bărăganul, tot aşa de mult cum au avut şi Grecii, Romanii, Byzantinii ori Turcii. Deaceea Geții nici n'au fost stăpâni deplini ai câmpiei muntene decât atunci când au avut şi cetățile de pe malul drept. Când Thracii ori Romanii li le-au luat, ei au năvălit să şi le ia înapoi. Şi când nu le-au mai putut recuceri, au ajuns şi ei la voia stăpânului care le ținea."[30] Tocmai în acest mod de a vedea realitatea vremii, celții de la *Noviodunum* şi cei din a căror grupare făceau parte numeau fortificația de pe malul stâng „cealaltă cetate" (sau „cealaltă colină" sau chiar „celălalt mal"), în limba lor, *Aliobrix*[31] .

Înainte de a încheia acest repertoriu, ar fi de reamintit sorgintea cel mai probabil celtică a *Coralli*-lor care, după Strabon VII, 5, 12 se vor fi găsit între Balcani şi marea Neagră. Numele lor se regăseşte la Ovidiu (**Ex Ponto**, IV, 2, 37-38 şi 8, 83-86), desigur prin informație livrescă, fapt care asigură o dată în plus vechimea lor. Cât priveşte originea lor celtică despre care am notat şi ceva mai sus, de cele mai multe ori neavută în vedere în favoarea autohtonismului de literatura română şi bulgară din ultimele decenii, ea a fost sugerată lingvistic de Chr. Guyonvarc'h[32]. În acelaşi spirit, trebuie să-i dăm dreptate lui N. Gostar, remarcând din nou (v. şi mai sus), prin textul lui Ptolemeu (III, 10, 7) prezența le nordul Deltei a tribului celtic al *britolagai*-lor[33] .

6. Pe lângă cele expuse la începutul acestor note cu privire probele arheologice ale acestei prezențe celtice pentru Moldova, mai sunt de aşteptat spre a fi sistematizate şi altele despre care avem doar parțial cunoştință. Este posibil, de asemenea, ca resistematizarea descoperirilor mai vechi şi mai noi din Basarabia, pentru care mai curând cercetarea sarmaților este relativ mai avansată[34], să aducă şi nuanțări în distingerea acestora de alte grupări, inclusiv celții, desigur trecători ca şi alții în acelaşi spațiu. Între altele, inscripția privind războiul de la Olbia deja mai sus pomenită este o mărturie scrisă venind direct din epocă, aşa cum rezultă din ultimele analize ale documentului epigrafic de la Dragomirna[35].

---

[29] Repertoriu formulat şi comentat de noi pentru Dunărea de Jos anterior, Barnea, 1999.
[30] Pârvan, 1926, p. 91.
[31] Cum notam şi mai sus, la Holder nu apare. Există, totuşi, radicalul *brig*- şi variantele din vol. III, p. 533 şi urm., uşor de recunoscut în *Alio-**brix*** . Falileyev, 2007, p.4, s.v., reluând propunerea lui Gostar, **op.cit.**, vede şi el o legătură cu *britolagai* pomeniți de Ptolemeu, III, 10, 7 ca neam celtic prezent la N de Deltă. Mai multe detalii la Gostar, 1967, p. 987-995, primul care a făcut mai clară această legătură reală.
[32] Guyonvarc'h, 1967, p. 119.
[33] Gostar, 1970, p. 117 (v. şi mai sus, n.31).
[34] Bârcă, Symonenko, 2009.
[35] **ISM** I, 65.

www.cimec.ro

Pentru teritoriul Dobrogei, există deja câteva mărturii arheologice, ca de pildă un mormânt cu sabie specifică de la *Callatis* (Mangalia)[36]. Se adaugă şi alte descoperiri din Dobrogea şi numeroase de pe teritoriul Bulgariei[37]. În plus, după o comunicare succintă pe tema articolului de față susținută de subsemnatul la 1 octombrie 2008 la Muzeul de Arheologie din Constanța, colegul Mihai Irimia, arheolog reputat al acestei instituții, ne-a informat în legătură cu câteva descoperiri inedite de la Satu Nou, jud. Constanța, tipice pentru lumea celților[38].

Fără a mai insista asupra acestui subiect, trebuie spus doar că situația acum mai bine precizată cu privire la prezența celtică în regiune ar putea duce la o nuanțare a cronologiei acestora artefactelor de această origine la secolele III-II a.Chr. cel mai târziu, în locul uneia mai largi, de obicei sprijinită pe tradiția criteriilor tipologice.

7. În concluzie şi având în vedere exemplele deja numeroase de toponime (şi nu numai acestea, aşa cum se constată)) de origine clar celtică de la Dunărea de Jos în secolul al III-lea a.Chr., această prezență devine o certitudine. Acestor informații datorate surselor literare şi epigrafice li se adaugă tot mai clar cele arheologice. Fără îndoială, ele vor cofirma puțin câte puțin realitățile toponimice, hidronimice şi etnonime. Lucru, trebuie spus, foarte anevoios, cel puțin pentru aşezările de pe *limes*-ul dunărean, unde continuitatea pe acelaşi loc uneori chiar mai mult decât milenară (*Noviodunum*, spre exemplu) lasă cu greu să se descopere vestigii concludente ale epocii restrânse la care ne-am referit.

Sur les celtes au Bas-Danube

Résumé

Les réalités fournies par les sources littéraires antiques et par celles épigraphiques prouvent d'une présence celtique dans la région au III-e s. av : J.C. Pour la dernière partie du Bas-Danube au moins, des toponymes de la sorte de *Durostorum, Arrubium,* peut-être *Dinogetia* (avec son pendant de l'autre côté du fleuve), sans doute *Noviodunum* avec *Aliobrix* du côté gauche et *Aegyssus* du *limes* danubien en sont une preuve trop solide pour être négligée. En ajoutant au répertoire d'autres noms comme ceux des *britolagai*, situés par Ptolémée au nord du Delta du fleuve, celui de la petite rivière *Gabranus* du nord de la chora histrienne, ou celui du tribu des *coralli* d'Ovide et de Strabon, on est dans la situation de confirmer cette présence. D'un autre côté, les découvertes archéologiques (Moldova, Dobroudja et Bulgarie), plus ou moins inégales, confirment de plus en plus cette présence.

ABREVIERI ŞI BIBLIOGRAFIE

Barnea, 1999 = Alexandru Barnea, **Quelques problèmes de géographie historique concernant le *limes* du Bas-Danube**, în **Proceedings of the XVII th International Congress of Roman Frontier**

[36] Bârlădeanu, 1980, p. 225-227; informația a apărut mai întâi în **Cronica** din *Dacia*, N.S., XIX, 1975, p. 291.

[37] Informație de la colega Margareta Arsenescu din Catedra de Istorie Antică şi Arheologie (Univ. Buc.), căreia îi mulțumim şi pe această cale. Domnia sa era (2008) în curs de a încheia o teză doctorală pe această temă, în special din punct de vedere arheologic.

[38] În urma cercetărilor întreprinse acolo de mai mulți ani, împreună cu colegul şi prietenul nostru, regretatul Niculae Conovici (1948-2005).

www.cimec.ro

Studies (1997), ed. N. Gudea, Zalău, 1999, p. 485-486.

Barnea, 2006 = Alexandru Barnea, **Despre *Tropaeum Traiani*. Oraşul antic**, în vol. **Dacia Augusti Provincia**, Bucureşti, 2006, p. 411-415.

Barnea, 2008 = Alexandru Barnea, **Durostorum et le monde des Celtes**, în *Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos*, XXIV, Călăraşi, 2008, p. 171-175.

Bârcă, Symonenko, 2009 = Vitalie Bârcă, Oleksandr Symonenko, **Călăreţii stepelor. Sarmaţii în spaţiul nord-pontic**, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009.

Bârlădeanu, 1980 = Elena Bârlădeanu-Zavatin, **Noi descoperiri în necropolele callatiene**, în *Pontica*, XIII, 1980, p. 216-240.

Berciu, în **DID** II = Dumitru Berciu, în **Din Istoria Dobrogei**, I, Bucureşti, 1965.

Carcopino, 1933 = Jérôme Carcopino, în *Revue des Etudes Latines*, 1933, p. 25 (*apud* Lambrino, 1948, p. 335, n. 1).

CIL = **Corpus Inscriptionum Latinarum**.

DID I = Dumitru Berciu, Dionisie M.Pippidi, **Din Istoria Dobrogei**, I, Bucureşti, 1965.

EAIVR = **Enciclopedia Arheologiei şi Istoriei Vechi a României**, vol. I, Bucureşti, 1994.

Falileyev, 2007 = Alexander Falileyev, **Celtic Dacia**, CMCS, Aberystwyth, 2007.

Falileyev, Matei-Popescu, 2007 = Alexander Falileyev, Florian Matei-Popescu, **Notă asupra ISM V, 115**, în *Tyragetia* SN, I, 2007, p. 323-326.

Franga, 1989 = Liviu Franga, **Gabranus. Paläobalkanische onomastische Konkordanzen**, în *Klio*, 71, 1989, p. 90-95.

Gheorghiev, 1977 = Vladimir Gheorghiev, **Trakite i tehniiat ezik**, Sofia, 1977.

Gostar, 1967 = Nicolae Gostar, **Aliobrix**, în *Latomus*, 26, 1967, p. 987-995.

Gostar, 1970 = Nicolae Gostar, ***Caspios Aegisos*, Ovidiu, *Pontica*, I, 8, 13.**, în *Danubius*, IV, Galaţi, 1970, p. 113-121.

Guyonvarc'h, 1967 = Christian Guyonvarc'h, **Le nom des *Coralli***, în *Apulum*, VI, 1967, p. 119-122.

Guyonvarc'h, 1968 = Christian Guyonvarc'h, **Le nom de *Durostorum***, în *Apulum*, VII/1, 1968, p. 201-208.

Holder, 1896 = Alfred Holder, **Alt-celtischer Sprachschatz**, Leipzig, 1896 (autorul studiului de faţă a folosit şi reimprimări mai recente, în funcţie de bibliotecile la care a avut acces, mai curând în străinătate, la Bucureşti fiind ca şi inaccesibil, la Iaşi doar o parte şi doar la Cluj integral).

ISM = **Inscripţiile din Scythia Minor**, vol. I, **Histria şi teritoriul**, ed. D.M. Pippidi, Bucureşti, 1983; vol. V, **Capidava-Troesmis-Noviodunum**, ed. E. Doruţiu Boilă, Bucureşti, 1980.

Lambrino, 1948 = Scarlat Lambrino, **Le VICUS QUINTIONIS et le VICUS SECUNDINI de la Scythie Mineure**, dans **Mélanges de philologie, de littérature et d'histoire ancienne offerts à J. Marouzeau par ses collègues et élèves étrangers**, Paris, Les Belles Lettres, 1948, p. 319-346.

Mihailov, 1955 = Gheorghi Mihailov, în *Bulletin de l'Institut d'Archéologie Bulgare*, XIX, 1955, p. 149-165.

Nicolae, 1991 = Victorița şi Constantin Nicolae, **O tegulă ştampilată descoperită la Carsium**, în *SCIVA*, 42, 1991, 1-2, p. 79-80.

Pârvan, 1926 = Vasile Pârvan, **Getica**, Bucureşti, 1926.

Piatkovski, 1960 = Adelina Piatkovski, **Consideraţii asupra cronologiei invaziei celte în Balcani**, în *Studii Clasice*, II, 1960, p. 189-201.

Tocilescu, 1891 = Grigorie Tocilescu, în *Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen*, 14, Viena, 1891, p. 19, nr. 42=**CIL** III, 12479=**ISM** V, 115.

Zawadzki, 1965 = T. Zawadzki, în *Sprawozdania z Prac. Nauc. Widz.* I, *PAN*, 1965, 2, p. 46-47.

Zirra, 1971 = Vlad Zirra, **Beiträge zur Kenntnis des keltischen Latène in Rumänien**, în *Dacia*, NS, XV, 1971, p. 171-238.

Zirra, 1994 = Vlad Zirra, **Celţi**, în **EAIVR**, I, p. 275-277, în colaborare, pentru partea numismatică, cu C. Preda. Fără să se citeze, a introdus şi date ale unor studii ulterioare celui precedent şi pe care nu le-am mai citat în prezentul articol.

www.cimec.ro